

büszke griff mutatja, a Budavári Tudományos Társaság áldozatkészségének köszönhetjük, hogy a mai néhez viszonyok között e térképekkel illusztrált nagybecsű tanulmány megjelenhetett. —bj.—

Az európai kultúra pusztulása. (Ferrero könyve.) Mióta a nagy háború nyomán súlyos betegen sínylődik Európa, gonddal teli szemünk a borús jövőbe mered, mi lesz? Egyedül a múlt példái adhatnak választ a nagy kérdésre és ezért egymásután veszik kezükbe a történelem fátylóját írók és tudósok, hogy bevilágítsanak a jelen káoszába. Így tesz az ismert olasz kutató, Ferrero is; új művének címe: Az ókor civilizációjának pusztulása.

Kiindulása: a római birodalom letrésének okai. Rámutat itt, hogy a görög és római műveltség arisztokratikus világfelfogású volt és a népek, osztályok természetes fejlődés-szülte különbözőségén nyugodott, a nemzeti és vallási hagyományok odaadó tiszteletének védelme alatt. Szerinte a római civilizáció bukását a legitim tekintély összetörése okozta; ezt pedig Septimius Severus idézte elő a Kr. u. harmadik század elején, kidobva a szénatust törvényes jogainak gyakorlatából. Ez a lépés félszázados, barbár betörésekkel és elemi csapásokkal súlyosbított belháborút fogant; nines törvényes testület, amely az új császár megválasztását törvénnyel szentesítse és nyers ökoljog küzd az uralomért. Az erkölcsi alapot lerontották a filozófia humanisztikus irányzatai és az új, teljes egyenlőséget hirdető vallási tanok; a nemzeti érzést kifejező lokálpatriotizmus pedig elmerül a fajok, vallások, kultúrák növekvő keveredésének sodrában. — Nehéz évtizedek halálos harcrai után tett-erős császárok új jogi alapot akarnak építeni az elsöpört tekintélyek helyébe. De Diocletianus keleti mintájú theokratikus önkényuralmát ledönti a keresztény gondolkodás. Hiába teszi úrrá az Egyházat Constantinus mély politikai belátása és hiábavaló az új, centralizált államszervezet: ő sem tudja megállítani az idők gépezetét. A szellemi egység ideáljáért száll síkra a kereszténység is; de Itália sorsa meg van pecsételve már, mikor a népvándorlás friss népei letarolják a nyugatot. A

továbbéllő Bizánecban Constantinus legitimitási elve üli diadalát.

Azután, hosszú szunnyadás végén újraépül Európa kultúrája a tekintély bástyáján. Csodaszép virágát bontogatja a reneszánsz és — a felébredő egyéniség újra veti, veti le sorban a kényszerzubbonynak tetsző szellemi és erkölcsi tekintélyeket. A vallási háborúból fakadó hitetlenség, a tizennyolcadik század felvilágosulása, utat törtek a francia forradalomnak; meginganak az alattvalók vallási meggyőződésén nyugvó, Isten kegyelméből való trónok, együtt az égi tekintéllyel. A népfenség keresztülvihetetlen eszméjének és az egyházra támaszkodó dinasztiáknak küzdelmében folyt le az utolsó évszázad. Ma, a világháború után, mindkettő a porban fetreng és ninesen mindenek fölé emelkedő, átfogó világnézet, mely egyiküket fel-emelje a földről. Ennek az általánosan elismert és tisztelt tekintélyi elvnek hijján hosszantartó anarchia réme kopogtat a nyugati civilizáció kapuján, melyhez képest eltörpül minden háborús pusztítás. És itt a győztesekhez fordul a szerző: használják ki okosan kedvezőbb helyzetüket és nyujtsanak segítő-kezet a vergődőknek. Mert ha beköszönt az anarchia, ók is belepusztulnak menthetetlenül. Oroszország forrongó boszorkányüstjéről vegyenek példát!

Ötletektől ragyogó, magával ragadó olvasmány ez, de — nézzük arnyoldalait is. Ferrero egyre csepüli a történetírókat, kiváltképen Mommsent, amire oka-joga ninesen. Minden részlethibától eltekintve van egy sarkalatos pont, amelynél nem lehet neki igazat adnunk. Tagadja ugyanis, hogy az antik művelődés erői évszázados haldoklásban mentek tönkre; azt mondja, hogy ha emésztette is az *imperium* testét a lassú sorvadás, a társadalmi bomlás fellépésének végoka az említett politikai válság: a szenátusi tekintély letörése. Ha kiszárad a kevély tölgy — feleljük — és a szélvész ledönti, tör, zúz estében. De hát a szél az oka ennek? Mikor még élt és virult, ezer vihar hasztalan rázta. Vajjon a história lomtárába lehetett volna-e tenni Cato maior vagy Cicero szenátusát? E nagymúltú testület csak sarokkő volt a roskadozó épület falában, melyet addig bontogatott a társadalom, míg magára nem döntötte

omladékait. — Az igazi ok abban a fájdalmas felismerésben rejlik, hogy a virágzás magában hordja az elkerülhetetlen sorvadás csíráit.

Van azonban még egy korszak mely bizonyos tekintetben a római-nál még szembeszökőbb hasonlóságú korunkkal. Ez a kultúrának az a fényes ötven esztendeje, melyet Athénben Perikles és Pheidias inauguráltak. E nagyszerű „rentékontaeteia” nyomában a peloponnésusi háború súlyos évtizedei következtek és a nagy harc nem érhetett addig véget, míg mindkét fél teljesen nem vesztette véréit. „Tökéletes politikai elenyedés következett be, melyet a tömegek békevágya okozott. Röpiratokról tudunk, melyekben kifejtik, hogy a nagyhatalmi mánortól el kell tekinteni, mely a legközelebb fekvő létérdekek forognak veszélyben. A politikai célok háttérbe szorulásával előnyomult a szociális kérdés, mely akkor is bomlásra vezetett és az állam tagadására.” Itt is a megrázó földi sors: a virágzás, mint a hervadás előfutára. És hasonlítsuk össze az elmúlt század szédítő fejlődésben lepergett második felét és a rákövetkezett nagy harc első felvonását ezen tényekkel; keserves és kérlelhetlen megegyezést találunk. Hát mi lesz velünk?

Ezeréves multunk adja a példát küzdelmeinkben, népünk egészséges lelke az önbizalmat hozza.

A. A.

Tamedli Mihály Oberon-fordítása. Wielandnak nem legsikerültebb műve Oberon. Vannak hervadt bájjai, fecsegő részletei, túllontúl elnyújtott epizódjai s ezek manapság, egy reális korban, kétszeresen kiütököznek. De ha Goethe egykor irányító ítéletén módosítanunk kell is, Wieland még mindig nagy mesemondó s klasszikus mestere a német nyelv muzsikájának: megérdemli, hogy lefordítsák.

Wieland szakított a kimért, feszes olasz stanzával, mivel eposzban épp olyan nyugós köntösnek találta, akár a lírában a szonettet. Hát áttörte ezt a merevséget, még pedig zseniális ösztönrel: a romantikus költemény énekeiből csakugyan mintha a szárnyas ló friss ügetését érezné ki az ember. Tamedli viszont csak fáradt, s nem mindig határozott lejtésű jam-

bust adott az eredetinek fürge s amellett szélesen hömpölygő ritmusához képest.

Wieland mestere a rímnek. Meg kell adni, hogy a fordító sokszor szerencsésen oldotta meg a versteknikának ezt a részét, ám hiba, hogy erején felül ragaszkodik a sorok tiszta, bravúros kiesengéséhez, ami aztán a belső szépség rovására megy. Legalább három tucat erőszakolt rímre emlékszem, melyek már magukban sem szépek s amellett az előadást is ki-kisiklatják a tartalmi hűség vágányáról. A rím kedvéért sokszor szövegek elsikkadnak, prózai szavak, magyartalanságok kerülnek elő, rímóriások szinte sorra nőnek, kakofóniától konganak. Régróta elavult, nyelvújításkorabeli, de mindenesetre a szófaragókra emlékeztető szavakkal is bőven találkozunk. Mintha bizony Wieland, a dialalmas, pompázó költői nyelv mestere rászorult volna, hogy az egykorú, Kazinczy-féle szókincsel égessenek rá korhű patinát!

Nem lennénk azonban igazságosak, ha ezzel már el is intéznék Tamedli fordítását. Igaz ugyan, hogy fogyatékosságai átszivárognak az egész munkán s lépten-nyomon a fordítás fémjelzéseként hatnak, de vannak strofái, melyek, ha nem is egészen méltók Wieland nyelvéhez, muzsikájához, bizonyos jobb átlagig emelkednek fel. Pl.:

„Onnét már egyenest Bagdadnak ügetett.
Gyakran töpreng, sok út van-e még hátra?
Elhagyott számtalan pusztát és ligetet
S mindig lelt új erdőre, új hegyhátra.

Nem egyszer szidta a pogány eszét,
Mert új volt annak a gallus beszéd:
„Melyik út visz Bagdadba?” — Hányszor kérdi,
Ha egy-egy kaput ér, de senki meg nem érti.”

Tamedli nem végzett hiábavaló munkát. Már a szeretet, a kegyelet, mely nagy vállalkozására ösztönözte, tisztelettel parancsol. Ne feledjük, hogy olyan korban dolgozott, mikor az író, sajnós, egy hónapi idejét sem előlegezheti az irodalomnak. Irodalmunknak egy régi tartozását akarta leróni és szép, hogy legalább az első részletet letörlesztette. S ha Wieland az első megjelenés után évekig simítgatott művén, hogy végül is Goethének kellett közbevetnie magát: miért